

De wind waait waarheen hij wil

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra
Regenboogkerk Hilversum

Schriftlezing Oude Testament: Prediker 11: 1-6

Schriftlezing Brieven: 2 Korintiërs 13: 11-13

Schriftlezing Evangelie: Johannes 3: 1-16

Une Histoire du Vent, 1988,
film van Joris Ivens (1898-1989)

Inleiding

Vandaag beginnen we als Protestantse gemeente Hilversum aan een zevental radicale woorden van Jezus. Het eerste struikelwoord in onze serie, is: 'Niemand kan het koninkrijk van God binnengaan, tenzij hij geboren wordt uit water en geest.' (Johannes 3,5) Het is de vierde evangelist die dit thema uitwerkt in de nachtelijke dialoog van Jezus met de farizeeër Nicodemus. In een scherp ironisch misverstand, stelt Nicodemus de vraag: 'Hoe kan iemand geboren worden als hij al oud is?' Wij weten het. Dit is lichamenlijk onmogelijk. Hier zal ons een licht op moeten gaan. Jezus brengt een geestelijke boodschap en 'de wind waait waarheen hij wil.'

Kindergesprek

Het verhaal is dat Augustinus op het strand liep te peinen hoe hij in zijn boek over de drie-eenheid, God moest uitleggen. Toen zag hij een kindje dat een kuiltje in het zand had gemaakt en steeds naar de zee liep om water te scheppen en dit in het kuiltje te gieten. 'Waarom doe je dat?' vroeg Augustinus. 'Ik ga de zee in dit kuiltje doen' antwoordde het kind. 'Maar dat kan toch niet' zei Augustinus. 'Als ik dit niet kan,' zei het kind, 'hoe kun jij dan het geheim van de drie-eenheid uitleggen?'

Deze legende ontstond pas in de late middeleeuwen, maar raakt volgens mij wel degelijk de essentie van het Godsgeheim. Op Zondag Trinitatis (de zondag na Pinksteren) gaat het er niet over dat wij mensen God begrijpen, integendeel. We vieren dat we leven met een groot mystiek en dynamisch geheim waardoor de waarde, ook van ons kleine kwetsbare leven, aan het licht komt in de onopgeefbare verbondenheid van Vader, Zoon en heilige Geest. Voor mij is dit: geloven als een tweede naïviteit. Kunnen we dan toch opnieuw geboren worden?

Afbeelding: Levenscyclus van Augustinus, scène 12, Benozzo Gozzoli (15e eeuw), Capella San Augustino, San Gimignano Italië

Prediking

Gemeente van Christus,
wij zullen het ons de komende zeven weken niet gemakkelijk maken. Er is ter afsluiting van het gezamenlijk jaarthema 'Rondom Jezus' van de Protestantse gemeente Hilversum gekozen voor zeven radicale woorden van Jezus (7 juni-19 juli).

Dat zijn stuk voor stuk struikelblokken in de tekst, woorden die weerstand oproepen vanwege hun onbegrijpelijkheid. Een bijbels struikelblok is een *skandalon* in het Grieks. Ons woord 'schandaal' is ervan afgeleid.

Een *skandalon* is opzettelijk bedoeld om de lezers, om ons, te irriteren en aan het denken te zetten over de wereld en over onszelf. Daarom doen wij er goed aan om zo'n lastige tekst niet meteen te gaan gladstrijken, polijsten of, figuurlijk gesproken, te harmoniseren of in de prediking de scherpe randjes er met veel woorden vanaf te gaan vijlen. Een goede bijbellezer maakt het zichzelf niet gemakkelijk. Er zitten heel wat van die weerbarstig heilzame woorden in de bijbeltekst.

Het eerste struikelwoord in de serie, is: 'Niemand kan het koninkrijk van God binnengaan, tenzij hij geboren wordt uit water en geest.'¹ Het is de vierde evangelist die dit thema uitwerkt in de nachtelijke dialoog van Jezus met de farizeeër Nicodemus. In een scherp ironisch misverstand, stelt Nicodemus aan Jezus de vraag: 'Hoe kan iemand geboren worden als hij al oud is?' Wij weten het. Hij wist het. Dat is in de letterlijke zin onmogelijk. Dat wist Jezus ook wel en daarom geeft hij Nicodemus dit raadselachtige antwoord: 'Niemand kan het koninkrijk van God binnengaan, tenzij hij geboren wordt uit water en geest.' Opnieuw geboren worden is lichamelijk onmogelijk en daarmee stuit je dus meteen op de grenzen van het menselijk bestaan. Die grenzen opzoeken en bewust overschrijden, dat doen Godzoekers.

Hier zal ons een licht op moeten gaan. Jezus brengt een geestelijke boodschap. Wij zullen, figuurlijk gesproken, opnieuw geboren moeten worden om te kunnen vertrouwen op God en de komst van Gods Koninkrijk, maar hoe? Jezus voegt eraan toe: 'De wind waait waarheen hij wil; je hoort zijn geluid, maar je weet niet vanwaar hij komt en waar hij heen gaat. Zo is het ook met iedereen die uit de Geest geboren is.'² Hij spreekt over de hemelse dingen. Kunnen wij dat nog? Een ander dan het gebruikelijke woordenspel aanvaarden, wanneer wij spreken en luisteren? Kunnen wij andere klanken dan de woorden die verwijzen naar het zichtbare en het voor de hand liggende als betrouwbaar accepteren en ons denken en voelen daarvoor openstellen? Kunnen wij een tweede naïviteit toelaten tot ons hart en ons gaan uitdrukken in geloofstaal, als een brabbelen van de ziel? Dat kan niet anders zijn dan vallen en opstaan, als van een peuter die de eerste stapjes zet en gaandeweg leert lopen en praten. Ik zeg niet dat ik het begrijp. Misschien gaat het er juist om het proberen te begrijpen zelf los te laten.

'Hoe kan iemand geboren worden als hij al oud is?' De toon van de Prediker is die van de mijmering van de oudere mens die omziet op de jonge jaren. Hij spreekt uit reflectie, het nadenken over de manier waarop de dingen gaan. En de Prediker beseft het: wij mensen kennen de daden niet van God die alles maakt. Ons waarnemingsvermogen en ons verstand, zij schieten tekort. Wie de vinger wil leggen op de aangrijpingspunten van het handelen Gods, zal bedrogen uitkomen. Wij kunnen God niet verantwoordelijk verklaren voor de toevallige verschijnselen. Waar komt zo'n virus vandaan? Naar welke kant zal een boom die door de storm geveld wordt neervallen? Wanneer moet je zaaien? Moet ik op zoek gaan naar ander werk? Zal ik daar of daar gaan wonen? Is deze partner werkelijk de man of vrouw met wie ik mijn leven wil delen? Zijn er uiterlijke tekenen waaruit de leiding Gods valt af te leiden? Al die onzekerheden zouden ertoe kunnen leiden dat je als mens verstart en uiteindelijk niets of weinig doet.

Prediker pleit voor afzien van controle. Juist wie loslaat kan ontvangen. Zaaien kan letterlijk gesproken niet zonder loslaten. Het kan niet anders dan dat een boer maar moet afwachten wat ervan terechtkomt, nadat hij het zaad om zich heen heeft gestrooid.

¹ Johannes 3,5.

² Johannes 3,8.

Maar wie een risico durft te nemen, stelt zichzelf daarmee in staat zegen op je inspanningen te kunnen ontvangen en daarvan te genieten. Maaien is dan op een verrassende manier meervoudig terug ontvangen wat je ooit hebt losgelaten. Zo gebeuren er voortdurend allerlei dingen die mensen niet kunnen beïnvloeden: Regen valt nu eenmaal daar waar wolken het loslaten. Een boom valt om daar waar hij valt en in een voor de mens toevallige richting. Zulke zaken zijn niet te voorspellen. Verwachtingen kun je hebben, koesteren of misschien valt het ergste te vrezen. Maar dat is het dan ook, veel meer niet. Het leven is zeer beperkt maakbaar.

Door de eeuwen heen hebben mensen daar bovenuit willen grijpen en de elementen in hun macht willen krijgen. Het jodendom was zeker zeer gevoelig voor het voorspellen van de toekomst: astrologie en magie spelen een grote rol in een aantal teksten van de Dode Zee Rollen uit Qumran en in latere tijden ook in het middeleeuwse kabbalisme en Oost-Europese chassidisme. Reeds in het Oude Testament vinden we waarschuwingen tegen waarzeggerij en toverij, waar men kennelijk gevoelig voor was.³ Beide manipulerende vormen van het beheersen van factoren om het goede af te dwingen, in de termen van de oudheid: aan de goden te ontwringen. Als jij offerde aan de goden, waren zij verplicht, bijna contractueel, om jou te geven waar je om vroeg. Een veel gebruikte offerformule in de Romeinse wereld was: *do ut des*, letterlijk: 'ik geef opdat jij geeft'. Als dan je schip verging, of erger, je kind stierf, had je bijna het recht om boos te worden op God wanneer de sacrale ruil bij de tempel verricht niet leidde tot wat jij had afgebeden. Maar zo wil de God van Israël niet worden begrepen. Zo heeft Israël hem niet willen aanbidden. Hij geeft in zijn genade om niet. Het is Gods verlangen dat het de mensen goed gaat. Ondertussen blijft dit een grillige wereld met een hoog 'random', dat wil zeggen toevalligheidsgehalte aan gebeurtenissen. Zelfs onze moderne wetenschap, die in wezen hetzelfde doel heeft, namelijk voorspellen van processen en het beheersen van de natuur, kan dit ten diepste niet veranderen. Zeker, de voorspelbaarheidsgraad wordt veel hoger voor wie de natuurwetten kent. De toepassingen zijn geweldig en zegenrijk. Meestal kloppen onze weerverwachtingen heel aardig, maar nooit zijn het gegarandeerde *voorspellingen!* Wat kunnen we dankbaar zijn voor artsen en verpleegkundigen die met behulp van de nodige voorzieningen levens kunnen redden, ook in tijden van een pandemie. Van onze gezondheidszorg had het oude Israël geen idee. Maar een gezegend leven in Godsvertrouwen, dat kan diezelfde wetenschap ons niet geven. Sterker nog, wij zullen ervoor moeten waken dat de wetenschap ons die levenswijsheid niet ontnemt. Juist de mens zelf en zijn geschiedenis blijft de minst berekenbare factor en sociaal onrecht ondermijnt de samenleving, zoals we deze week ook in de Verenigde Staten weer zagen.

Zaaien blijft altijd loslaten, ook figuurlijk. Maaien is ontvangen, niet alleen van brood om je lichaam te voeden, maar ook ontvangen van zegen op je leven, om van te genieten en de zingeving te herkennen en met anderen te delen. Het gaat in een mensenleven in balans om zoveel meer dan materiële voorspoed. Ons geestesleven, ons spiritueel wel en wee zijn in het geding. Het steeds maar bezig zijn met garanties, met voortekenen en de tekenen der tijden, kan er juist toe leiden dat je het juiste moment om te zaaien en het juiste moment om te oogsten zult missen. De wind is een onberekenbare autonome kracht, die de mens ten enenmale niet in zijn macht heeft. Dit zijn stuk voor stuk krachtige beelden die pleiten voor het opgeven van geforceerde vormen van controle en het aandurven om te leven in vertrouwen met een open levenshouding voor wat je als verrassing tegemoet komt.

Het raakte me dat de apostel Paulus de Korintiërs op het slot van zijn tweede brief aanmoedigt elkaar te groeten met een heilige kus.

³ Bijv. Leviticus 19,26, Deuteronomium 18,10 en 1 Samuël 15,23.

Hijzelf is op dat moment niet in hun stad en kan zijn geloofsgenoten niet omhelzen. Maar de Korintiërs aan wie Paulus schrijft kunnen dat wel, en hij draagt ze op dat te doen als een Godgewilde vredegroet. Wij kunnen dat vandaag in de letterlijke zin ook niet, elkaar omhelzen. Maar figuurlijk gesproken wel. Die vredegroet, die kus, is de inleiding op de zegen zoals ook wij die aan het eind van iedere dienst mogen ontvangen, ook vandaag. En dat wij van elkaar niet precies weten waar wij ons bevinden of waarheen wij onderweg zijn, dat is niet alleen letterlijk zo, maar ook het mysterie van het leven. Zo mag op deze Zondag Trinitatis de zegen klinken als een drie-eenheid, de genade van Jezus Christus, de liefde van God en de eenheid met de heilige Geest, het is geen statische beschrijving, maar een dynamisch zegenwoord, een beweging van heil waarin mensen worden aangeraakt en kracht ontvangen van Godswege.⁴

De cineast Joris Ivens (1898-1989) heeft aan het einde van zijn leven, in 1988, een film over de wind willen maken: *Une Histoire du Vent*.⁵ Hij was toen 90 jaar en leed al zestig jaar aan astma. Hij speelt zichzelf en herinnert zich hoe hij als jong kind, een Nederlands jongetje aan het begin van de 20^e eeuw, onder de indruk was van de kracht van de wind die machtige wieken van molens deed draaien. Aan de andere kant maakte die wind heel vanzelfsprekend deel uit van zijn leven als kind in Nederland. Voor zijn pogingen om als oude man de wind op film vast te leggen gaat hij naar een Chinese woestijn. Maar de wind is hem te slim af en te machtig. Alleen de woestijnbewoners kennen de magie die de wind met hen verbindt. De wind komt en gaat wanneer hij wil. De wind is een dynamische krachtbron voor al wat leeft, maar ook het symbool voor voortdurende verandering. Slechts door heel lang en geduldig af te wachten overkomt de wind de oude man en schenkt hem, als in een mysterie, opnieuw de levensadem waarnaar hij snakt. Hij voelt zich als herboren. Aan dit verhaal moest ik denken, bij de aangrijpende beelden van de benauwde coronapatiënten op de intensive care. Als er iets is wat je je medemensen gunt, is het de adem die nodig is om te leven.

Ivens was een overtuigde communist. Ik denk dat hij verbaasd zou zijn geweest als hij zou weten dat zijn film onderdeel zou zijn van een christelijke prediking. Maar nergens zie ik zo mooi verbeeld dat iemand van de wind kan leven, ja dat iemand die uit de Geest geboren is, zelf kan zijn als de wind, sterk en dynamisch in het moment, zonder dat je weet waarvan hij komt, zonder dat je weet waar zij naar toegaat: 'Niemand kan het koninkrijk van God binnengaan, tenzij hij geboren wordt uit water en geest.'

Amen.

Uitzending en zegen

Wees ervan verzekerd dat jullie gezegende mensen zijn. In de namen Vader, Zoon en heilige Geest wordt ons een taal aangereikt waarmee wij het leren ons leven dankbaar te zien in het licht van de schepping. Zo kunnen wij oud zijn en toch jong, iedere dag opnieuw geboren.

De genade van de Heer Jezus Christus,
de liefde van God
en de eenheid met de heilige Geest
zij met u allen. (vert. NBV 2004)

⁴ Henk Berkhof spreekt van een openbarings-triniteit waarin in één adem God, Christus en de Geest worden genoemd. Hun samenwerking is de bevrijding van mensen. De systematische reflectie daarop is in de vroege kerk van later datum. Berkhof, H., *Christelijk geloof. Een inleiding tot de geloofsleer*, 5e druk, Nijkerk 1985, 328-329.

⁵ Deze autobiografische film 'Une Histoire du Vent' uit 1988 geldt als een meesterwerk, dat werd mede geregisseerd door zijn vrouw Marceline Loridan.